

ԻՏԱՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԷԶԵՐ

(Շար. տես էջ 377)

ԳԻՐՔ ՄԸ ՇԱՐԱԴՐԵՆՈՒ ՓԱՄԱՆԱԿ

ՍՏԱԽՕՍ յուշակապարիկ, Հազիւ ամիս մ'անցեր է, անիկա արդէն ստեր է իր խոստումներուն։ Մնաս բարոյ, մտքի ազատութիւն. տիրական մտածումի մը գերին էք, որ կը միջամտէ ձեր բոլոր մտածումներուն, որ ձեզ կը հետեւի ձեր բոլոր զործերուն մէջ, որ կը խափանէ ձեր ամէն հնչողութիւնները։ Փաղափարը, որուն կ'ուզէիք նուիրել անտուան ժամերը միայն, ուժով կը բռնէ ձեր մազերէն և կը ծռէ ձեր ճակատը գրասեղանին վրայ օրուան բոլոր ժամերուն, երբ ինքը ուզէ, և որքան ժամանակ որ հաճի։ Նախ, անուշութեամբ ձեզ կը հրամայէ, այնպէս որ գրեթէ և ոչ կը նշմարէք թէ ինքը ձեր վրայ կը բռնանայ։ Երբ գրէիք վար դնելու վրայ էք, նա քաղցրութեամբ ձեզ կ'ըսէ. — Վայրկեան մը դեռ։ Բացարձէ՛ վերջին գաղափարդ ալ որ յղացար։ Գրէ՛ միայն, միայն այդ պարբերութիւնը որ կը հնչէ մտքիդ մէջ։ Կարգաւորէ միայն այդ նախադասութիւնը որ կը ճռնէ։ Վայրկեան մը դեռ։ Ինչ կ'որոշէ քեզ ուղիղը այն կէտադրութիւնը որ մտածմանդ ընթացքը կը խանգարէ։ — Ինչո՞ւ չես աւերք այն միավանկը որ արգելք է։ — Ինչո՞ւ չես փոխեր այդ խօսքը որ խորթ կը հնչէ։ Եւ այսպէս մի ժամուան մէջ տասն անգամ, աղաչելով և ժպտելով կը վերադարձնէ զձեզ զործին։ Բայց յետոյ, քիչ քիչ, աւելի հետամուտ, և աւելի անխոհեմ կը դառնայ։ Հազար ձեւերու տակ կը կանգնի ձեր երազներուն մէջ, խոր գիշերին կ'արթնցնէ զձեզ խիստ կերպով. զձեզ կը հալածէ անկողնէն արշալոյս

սէն առաջ. կը կարէ ձեր խօսակցութիւնը ընտանեաց հետ. կը բաժնէ զձեզ բարեկամներու խմբին, կը խլէ ձեզմէ օրագիրը, կը մարէ ծխանիկնիդ և կը հաշուէ ձեր ժամերն ու վայրկեանները, ամէն վայրկեան ձեր ակնշնչին շնչով։ Ե՛լ, եկէ՛ր, աշխատէ՛ — Անողորհ հետապնդումով մը, որ այլ եւս չթուիր ձեզի սիրոյ յարատեւութիւն, այլ ատելութեան յամառում։ Եւ ի զո՞ւր իրեն կ'աղերսէք, բնելով թէ ձեր ուժերը չեն դիմանար, թէ ձեր առողջութիւնը կը խանգարուի. թէ ձեր միտքը յոգնած է և շփոթ, և թէ նոյն իսկ իր շահուն համար պէտք է որ նա զձեզ մի քիչ հանդիստ ձգէ։ — Ո՛չ. — ձեզ կը պատասխանէ նա. — Եթէ հանգչես, խանգալաւորութիւնդ կը մարի. եթէ ցրուիս, աւելնո՞ղ կը դադրի, եթէ բոլոր հոգիդ ինծի շտապ՝ զբեղ կը լքանեմ։ Նպատակը դժուար և հետոն է։ Մի՛ կենար, աճապարէ՛, քալէ՛։ Եւ ապստամբութեան ձեր ամէն փորձը կը ձախողի. ձեր կեանքը ալ ձեզի չպատկանիր. իրենն էք, և վերջը վերջը կը ծառայէք իրեն հնազանդ և համակերպած, նոր փեսայի մը պէս, որ կը ծռէ զյուսը խոնարհաբար, երբ ճերմակ քողին տակ իրեն երկչոտ երեւոյց աղջկան վրայ կը գտնէ երկաթի կամբ մը, միևնրանբով ինքզինքը այն մտածումով որ թերեւ, իր գերութիւնը պիտի վարձատրուի այն հնչողութիւններով, զոր ան իրեն կուտայ, երբ չի հրամայէ։

*

Սակայն դժնեայ պայքարներ են, կամքի ցաւագին ճիգեր և ձգտումներ բոլոր կարողութիւններու, որոնք կարծես թէ պիտի չխաշխուսին։ Ո՛րքան տարբեր են իրարմէ հասուն տարիքի և երիտասարդութեան արուեստագիտական աշխատութիւնները։ Այն ատեն մեր երեսակայրութեան ստեղծումները մեր մաքին մէջ դիւրաւ և երկար ժամանակ կը պահէին կենդանի իրականութիւններու զէմքը, կարեւորութիւնը, հրապուրող յատկութիւնը։ Բայց հիւստ, ամէն վայրկեան, անոնք մեր աչքին առջև կը փոխուին ողորմելի պաճուճապատանքներու, զրեթէ ամբշնչելով զմեզ մեր զործէն, իրեւ թէ՛ անոնցմով

կեանքը կեղծելու համար այնքան ժամանակ
և այնքան ուժեր սպասելը՝ աղայական և խո-
հեմ մարդու անմայել բան ըլլար. ստեղծել,
շարժման մէջ գնել և խօսեցնել ուրուական-
ներ, խաբելու համար զմեզ և մեր նման-
ները, որոնք մեզի պէս կէս մտնուկ մնացեր
են։ Երեսակայական աշխատութիւնը, պա-
տրանքները, բաց աչքերով երազելը կը
խորտակուին և կը մարին խիստ յաճախ
մտածութեան ամենէն թեթիւ բաղնուկն և
իրական կեանքի զեպքերէն, ու մտքի առջեւ՝
որ կը խորհրդածէ, հոգիին առջեւ՝ որ կը
պաղի, կըրի աշխուժով նկարուած գեղեցիկ
նկարը կը տփուռնի և կը տնենայ։ Ատենօր
հզօր շարժառիթ մ'էր փառասիրութիւնը,
բայց այն՝ որովհետեւ մեզի կը պակսին զայն
սնուցանող մեծ յոյսերը՝ իր մէջի ուժէն մեծ
մաս մը կորսնցուցած է։ Ի՞նչ բանի համար
յոգնել այնքան տաժանելի կերպով, տառա-
պիլ և կարճեցնել կեանքը «խտալ» մը ետեւէ
վազելու համար, որուն և ոչ ժամանակ պիտի
ունենանք հասնելու, և եթէ հասնինք ալ
մեզի կարճատեւ փառք մը միայն պիտի
տայ, այդ ալ յուսահատութիւններէ, տարիքի
հետ աճող տկարութիւններէ և մահուան շա-
րունակ հետապնդող մտածութեան բոլորովին
խռովումով։ Ասկէ զատ, տարիներու անցնե-
լուն հետ, մեր ինքնիշխան կարողութիւնը
այնքան սաստիկ նբութիւն մը ստացած է,
որ անոր վախէն և անոր խորհրդովը, մեր
ուժերէն մեծ մաս մը, այլ եւս չենք գործ-
ածք փնտռելու գեղեցկութիւններ, այլ խու-
սափելու համար սխալներէ, թերութիւններէ,
հին գաղափարներու կրկնութենէն, արդէն
ծամծուած ձեւերու և արուեստներու գործա-
ծութենէն, պատկերներու և ոճի ներդաշնա-
կութիւններէն, որոնք մեզի կը ներկայանան
շարունակ իրեւ մեր մտածութեան յան-
կերգներն։ Ամէն էջի առջեւ նոր դժուարու-
թիւններու կարծէք զէջ մը կը բարձրանայ։
Ի՞նչպիսի գիւրաւ կը հակակրի՞նք այսօր երէ-
կուան աշխատութեան։ Գեղեցիկ, երջանիկ
օրեր էին անոնք, երբ գրիչը դժուարաւ կը
հասնէր մտածումի գահաձիթական վազքին,
սիրոյ բուռն թափին, ու մեզ կը թուէր գրել
եռանդնոտ ու զրգուռած ձայնի մը թելա-

դրութեան տակ, որ կը խօսէր մեր ականջին,
և մեր բերնին կը խուսափէին հիացման ու
փառքի միտմիտ բացազանութիւններ, և մեր
խօսքերուն վրայ երբեմն կ'իյնար արցունք
մը։ Հիմա ամէն կարճ թափէ մը ետքը կանգ
կ'առնենք, հեւալով, որպէս երկար վազքէ
մը վրէժ. խորհրդաւոր ձայնին ուրբաւորել
երբեմն կը լսենք, երբեմն ոչ. և ստեպ բու-
լորովին կը լռէ. մեր կոկորդին մէջ ետ կը
մղուի ինքնահաճութեան որ և է բացազան-
չութիւն, անակնկալ կատակով մը յիշելով
մեր կրած պատրանքները, և գրեթէ միշտ
արցունքները միայն մտածութեան են, և գա-
նոնք՝ մեր աչքերէն քամողը հաւաոր և սեւ
ճշմարտութիւնն։

*

Սակայն զաղափարը երբեմն խոր գիշե-
րուան մէջ կը ներկայանայ ձեզ այնքան
գեղեցիկ և այնքան լուսաւոր, ձեզ կը խօսի
բարեկամութիւն մը այնքան բարի ժպիտով.
կ'ապահովէ զձեզ այնքան պարզօրէն, թէ
իրեն համար ինչ որ կը մտածէք ընել՝ դո՛ւ
գոչթիւն մը չէ. վասն զի աշխարհի մէջ անոր
ձեզ տուածէն աւելի ուժեղ, աւելի ստույգ
ուրախութիւն մը չկայ. թէ «խտալ» մը միայն
ճշմարիտ է, թէ իր սէրէն դուրս ամէն բանի
մէջ յուսահատութիւններ և դաժնութիւններ
միայն պիտի գտնէք. ու զձեզ կը համոզէ
այս տխուր՝ և միանգամայն մխթաբող ճշշ-
մարտութեան այնքան ակնբերեւ փաստերով
և այնքան սիրազին խօսքերով՝ որ դուք այլ
եւս արշալույսի կը սպասէք գործի սկսելու
համար և վար կը ցատկէք լոյսի առաջին
ճառապայթներուն ու կը վազէք աշխատելու
առաջին օրերուն խանգալառութիւններովը։
Եւ առաջին ժամերը, նաեւ չափազանցուած
աշխատութեամբ, միշտ գեղեցիկ են։ Միայն
երբ կը սկսի յոգնութիւնը, վրայ կը հասնի
այլայլութիւնը և վտանգը։ Եւ այն ատեն ձեր
ստեղծածներուն մէջ կը խանութին ամէն
վայրկեան ուրուականներ, որ գտնոնք կը
շփոթեցնեն ու կը փախցնեն. քննադատեւ-
բու ուրուականներն են որ ձեզ կը սպասեն
բուռնեցնելու զձեք բառով։ Զանոնք գրեթէ
բոլորն ալ կը ճանչնաք։ Անոնք գրասեղանին

չուրջը բոլորածն կը խոնարհուին. հին թշնա-
միներ՝ որ ձեր վրայ յարձակեցան երեսներն
բաց և կատաղի. չարամիտ բարեկամներ, որ
մէկ ձեռքով կարճ գաշոյն մը պիտի միեն
ձեր կողը, մինչդեռ միւսով պիտի փայփայեն
ձեր ճակատը: Թունալից մրցակիցներ, ծեր
իմաստասկներ՝ որ զձեզ կը հալածեն երեսուն
տարիէ ի վեր սառն մայրապալթեամբ մը.
յանդուգն երիտասարդներ, փառասիրութեամբ
եռացող, յապաղումներու անհամբեր, որ
կ'ուզեն ձեր մարմնոյն վրայէն անցնիլ. և կը
զգաց բոլորին խայթոցները, ծաղրաբանու-
թիւններն ու հարուածները: Անաղ, այնքան
յոգնատառտան օրերու, այնքան անքուն գի-
շերներու արդիւնքը, շիգերու, սրտի և ուղեղի
տանջանքը պիտի դատապարտուին զրչի շար-
ժումով մը, ճգմուած և մէկգի նետուած կե-
ղեւի մը պէս այնքան անձնեցնեմ, որոնք
աւելի ժամանակ չպիտի գնեն զայն քննելու,
քան որչափ դուք գործածեցիք միայն մէկ
էջ մը գրելու համար: Ու այս մտածումին
վրայ արեւնեի կը ստոխ, և կ'իյնայ գրչի
ձեռքերնէս: Ու զրիչը դարձեալ կ'իյնայ ձեռ-
քերնուդ ամէն անգամ որ կը մտածէք ձեր
հազարաւոր զարգացած քաղաքակիցները,
որոնք երբէք պիտի չբանան ձեր գիւրը,
ընդունելով միամտաբար առաջին չարակամ
կատողութիւնը, որ իրենց աչքին պիտի զար-
նէ, և սրիչ անհամարները, որոց յիշողու-
թեան մէջ անկիւս և ոչ իսկ իրմէ հետք մը
պիտի ձգէ, քանի որ իրենց գլուխը կը նմանի
զերեզմանի մը, ուր ինչ որ մտնէ, կորսուած
է. և ուրիշ բիւրատները՝ որ և ոչ իսկ ա-
նոր գոյութիւնը պիտի իմանան, ինչպէս չեն
իմացեր և չպիտի իմանան երբեք ձեր ա-
նունը: Ու այն ստեղծ — Ի՞նչ բանի համար,
կը հարցնէք դուք ձեզի: Եւ կը մտածէք
տխուր նախանձով այն ամէնուն վրայ, որոց
համար աշխատութիւնը շարժում, գործողու-
թիւն, կենդանի խօսք, նմաններու հետ տուր-
եւում, արեւու լուսին տակ փոփոխական ու
պատեհարարական կենսութիւն է. մինչդեռ ձեզ
համար համար անշարժութիւն է, միայնութիւն,
ձեր անձին չարշարայից անդամահատու-
թիւն, տագնապալից յաջորդութիւն ստուեր-
ներու և խուսափող փայլակներու, այնպիսի

զութեան մը յարատեւ սարսափ և յուսահատ
զեղծումն իմացականութեան բոլոր ուժերուն,
անկումի մշտնջենաւոր կասկածոփ աւելի
ցաւազին դարձած:

*

Յետոյ նորէն կու գան վարդազոյն ժա-
մանակներն, կապոյտ օրերն, սոկեղինիկ ժա-
մերը: Ո՛հ, անուշտ սասնից կը փոխարինեն
ձեր բոլոր կրածներուն: Իր մէջ վերստին
զգալ զեղեցիկ հասակի իմացական կարո-
ղութիւնները, զօրացած երկայն փորձառու-
թիւնով և ուրիշներուն կարողութեանց վրայ
յարատեւ ուսումնասիրութիւնով, զբէլ երեքմ
քիչ էջեր որոնց կը հաւնին սիրտ, բանա-
կանութիւն և ճաշակ միանգամայն, յաղթե-
լով բոլորովին անկեղծ և ամենանուրբ ձեր
քննազատութեան: Յաղթական ելլել երկայն
կուռէ մը վերջ ահազեցիկ անտառի մը
գծուարութիւններէ, զոր մէկիկ մէկիկ տա-
պալեցիք, կամ ներշնչման թափով, կամ
ծանր և տուկու աշխատութիւնով, զոր մէկգի
գրիք և սկըսեց զարձեալ տառն անգամ
աննուածելի յամառութիւնով... ասոնք մեծ
ու խորին ուրախութիւններ են: Եւ յետոյ,
երբ աշխատութիւնը հեռագետէ յառաջ կ'եր-
թայ, երեւակապական անձնաւորութիւններ
միշտ աւելի հաստատութիւն և իրական ան-
ձերու կեանքը կը ստանան: Պատրանքը՝
երեքմ կատարեալ և տեղողական է. ուրուա-
կանները գէմք ու ձայն կ'առնեն, ձեզի կ'ուղ-
զեն խօսքերին ու ձեզի կը դպչին, դուք
գրեցիք կը շօշափէք և հետեւին կը խօսիք.
գրեցիք ան աշխատութեան ժամերն ձեզի
զարմուռայի բանգազուշանքներ կը բերեն.
ձեր գործին մէջ ունեցած հաւատքնեի զձեզ
կը գրողէ. աշխարհի մէջ ուրիշ բաղձանք
չունիք, բայց եթէ ապրիլ այնքան՝ որքան
բուական է զայն ամբողջացնելու համար,
և նիւթական շահերը, կեանքի հոգերը, ա-
պագայի մտմտուքը, նոյն իսկ յաղթականի
փառասիրութիւնը ձեր երկրորդական մտա-
ծումները կը դառնան. ամէն բան կը տոգնի
և կ'անհետի մաքուր և զուտ կրքին բոցին
առջեւ, զոր զազափար մը վտանք է ձեր հո-
գիւն մէջ և որ ձեզի աշխարհը կը լուսա-

ւորէ ինչպէս արեւածաղին լոյսը : Ու այն օրերուն երկտասարկ էք, բարի, ամենուն հետ քաղցրաբարոյ, ամէն առթի մէջ վեհ-անձն, արդար ու բարեացակամ՝ արուեստի մրցակիցներու հետ, անվեհեր և հանգարտ թշնամիներու պատկերներուն հանդէպ, որ պիտի պատուեն ձեր աշխատութիւնը. արի նաեւ մահուան գաղափարին դէմ, որուն զիմաց կը մտածէք թէ ձեզ գերագոյն միութարութիւն մը պիտի ըլլայ յիշատակը, այնքան խորին և այնքան հզօր կերպով ապրած ըլլանուող, թէպէտ և կարճ ժամանակի մը համար : Ո՛հ, ինչպէս քաղցր է այն օրերու յոգնութիւնը, ինչպէս ուրախալի է արթնանալ, ինչպէս գեղեցիկ է բնութիւնը, և որքան սիրելի կեանքը :

*

Բայց այն օրերուն մէջ ա՛յ մէկէ աւելի մտածումներ երբեմն երբեմն կը խանգարեն զձեզ և կը կեցընեն : Արուեստագիտական արտադրութեան շրջանը գրեթէ բոլորովին կորսուած ժամանակ է զարգացման համար : Մինչդեռ դուք փակուած կը մնաք ձեր գաղափարին մէջ, աշխարհ կը քալէ, կը մտածէ, կը խօսի, կը գործէ, ու դուք չէք տեսնիր, չէք լսիր և ոչ ալ կը կորդաք. օտար կը մնաք իմացական շարժումէն, որ ձեր շուրջը կը տարածուի. զաղափարներ կը սպառէք՝ առանց անոնցմէ նորեր ընդունելու, դուք անշարժ կը մնաք, մինչդեռ ուրիշ հաղորդներ կը յառաջանան զիտութեան ճամբուն վրայ. կը մտածէք անխելութեամբ թէ՛ ձեր գործը աւարտելէ վերջը, ինքզինքնիդ աղքատ և ետ մնացած պիտի գտնէք : Ու զձեզ կը արտափնցնէ նաեւ ուրիշներու աշխատութիւնն, որովհետեւ մինչդեռ կ'աշխատէք, յարակից բնութեամբ ուրիշ գործեր լոյս կը տեսնեն, կը տարածուին և ընդունելութիւն կը գտնեն այնպիսի արժանիքներու և գեղեցկութիւններու համար՝ զորս դուք չէք յուսար որ մտնեն ձեր գործին մէջ : Դուք կը լսէք հանրային գովասանքներու արուիւր այնպիսի կարողութիւններու, որ ձեզ կը պակսին, այնպիսի նպատակներու որոց համար միտ չէք, արուեստի այնպիսի ձեւերու՝ ու

րոնց նկատմամբ եղած հիացումը ձեզի յատուկ եղած ոճոյ զգացումին հետ չէք կրնար յարմարցնել. և այն ընդունելութիւններն ձեզի կը հնչեն ձախորդ գուշակութիւններ, գրեթէ կանխիկ պատապարտութիւն ձեզ համար. կը շփոթեն ձեր արուեստագիտական խիղճը, և կ'արթնցընեն ձեր սրտին մէջ մեծած կարծուած նախանձու օձը, որ զօրս կը ցածկէ և կը փաթթուի գրչին շուրջը և զայն կը կեցնէ ամենայաջող ներշնչումներու պահուն ալ : Ու զձեզ կը պաշարեն յանկարծ ուրիշ յուսահատեցնող մտածումներ : Տարիւ մը ի վեր ամփոփուեր էք ձեր մտածումին մէջ, պատահեր են նոյն տարին, ձեր երկրին և բոլոր աշխարհի մէջ համաշխարհային շահեկանութիւն ունեցող զէպքեր, ամենաբարձր կարեւորութեամբ զաղափարներ յուզուեր են, երեւելի մարդիկ իրենց հայրենիքին նշաւաւոր ծառայութիւններ մատուցեր են, գեղարդոյն իմացականութիւններ բեղուն գիւտեր ըրեր են և վեհանձն մարդիկ բարեգործութեան մեծ գործեր. ահաւոր գործադուլութիւններ հարուածներ են հազարաւոր արարածներ և զիցացնական գործեր կատարուեր են, որ մարդկային ցեղը կը պատուեն. ու դուք այս գործերէս շատերը հազիւ իմացեր էք, շատերը չէք իմացեր, մեծ մասին ալ անտարբեր մնացեր էք. դուք բոլորովին ուշադիր ձեր ուրուական պատկերներու ոտ ոտուովին, ձեր նախադասութիւններու հիւսուածքին, ձեր բառերու ներդաշնակութեան, դուք, առանձնակեաց, հասուէր, ապիկար, ամուլ, գիրք մը զարդարելէն զատ ուրիշ հոգ չունիք, որուն պակասը՝ ոչ ոք պիտի նշմարէր, եթէ զայն չլրէիք, և որ թերեւս պիտի թափի թղթերու անցնող ահագին հեղեղին մէջ : Ո՛հ, բանդազուշող խեղճ տղայ : Ա՛հն անգամ որ այս մտածումը ձեր մէջ կը ծագի, դուք՝ անպիկն կ'ընէք զայրացած ձեռքով ձեր թղթերը, և կը բացադահնչէք. Ո՛հ, ո՛չ, ասիկայ աշխատութիւնն չէ, սա պարտքի կատարում, կեանքն ազնուօրէն գործածել չէ :

*

Բայց այս անցողակի անկումներէն յանկարծ զձեզ կը բարձրացնէ երջանիկ գաղա-

փար մը, զիւրիկն էջ մը, կամ անկեղծ զո-
վեստը յուզուած բարեկամի մը, որուն կը
յայտնէք մտածութիւններ, կամ կը կար-
գար ձեր գործէն մաս մը, կամ վառելու
համար ձեր խանդը, և կամ այնու փորձե-
լու համար ապագայ ընթերցողը: Ամենա-
խիստ և ամենավատնագաւոր փորձն աւելի կը
հանդիպի ձեզ կէս ճամբուն վրայ: Նախ ձեզ
այնպէս կը թուի՝ թէ ճորան կը յառաջանաք
այնքան աւելի ձեր առջեւ կ'երկնայ ճամբան
և կարծես ալ երբէք չ'ընայիք չուռի, ու կը
սկսիք գանդաղել այն ատեն քայլերիդ: Ի-
բրեւ ճնշուած յոգնութենէ, կը արմէն օր կը
կրէք, և միանգամայն արդէն այդ կրածնուդ
կուտակուած բեռնէ: Յետոյ, յանկարծ, կար-
ծես խորհրդաւոր ցնցումով, ձեր բոլոր շէնքը
կ'աւերի: Ինչո՞ւն այսօր և ոչ երէկ: Ու ձեր
կարողութիւններուն ո՞ր յեղաշրջումէն: Եւ
ինչո՞ւն ամբողջ շէնքը, մինչեւ հիմը, նսեւ
այն մասերուն մէջ, զորս հազար անգամ
դիտեք ու փորձեք էրէք, և ձեզի այնքան
ուժով և այնքան զեղեցիկ երեւցած էին: Կը
սկսիք կարգալ գլխէն, և յարաճուն վշտի
զգացումով մը յուսախաբութենէ յուսախա-
բութեան մէջ կ'իյնաք: Բոլոր անձնաստի-
թիւնները ձեզ կեղծ կը թուին, զիրքերը
ոստիկ, իրողութեանց կապակցութիւնները
կոշտ, լեզուն հոնտորական, ամէն բան մա-
րած, պարասպ, ցուրտ և մեռած: Կայծալի
շարուածի մը պէս՝ որ առաջին սարսափէն
վերջը զձեզ ապշութեան մէջ կը թողու,
ինչպէս կրցած էք ապրիլ այնքան ատեն,
այդպիսի մեծ սխալի մը մէջ: Ինչ թշուա-
ռութիւն և քնն ամօթ: Եւ այն ատեն ձեր
վրայ կը տիրէ ատելութիւնը ձեր գործին
նկատմամբ, և զայրոյթը ձեզ դէմ, ու ասոր
հետ մոլեկան պէտք մը փախչելու ձեր ու-
ղեղին այն բանալէն, որ աշխատութեան սե-
նական է, այն շարժարանքի պորձիքն որ
զրասեղանն է, խղզուիլ հանդիմանելու մէջ,
զինովեալ կենդանի կեանքով, փնտռելու հա-
մար մարմնով խաղաղութիւնը, իսկ մտքի ա-
զատութիւնը հեռաւոր ճամբորդութեան մը
մէջ. ու մինչեւ իսկ զուր ձեզի դէմ վրէժ-
նիդ լուծելու համար, կը մխոլիք ազատ ու
տիմար մարդկանց մէջ, որոնք չեն կասկնար

և կը ծագեն աշխատութիւնն ու պատրանք-
ները զոր այնքան սերեցիք և որ զձեզ այն-
քան տառապեցուցին: Եւ այսպէս ալ կ'ընէք,
մասամբ, կը դառնաք վերստին կատաղու-
թիւնով երջանիկ ժամանակներուն զուարճու-
թեանց ու սովորութեանց, դարձեալ կը նե-
տուիք բարեկամներու մէջ, որոնք կ'ապշին
ձեր ուրախութեան և եռանդոտ շաղկաւա-
տութեան վրայ, և դարձեալ բոլորովին դուք
զձեզ կու տաք ձեր ընտանիքին, որ փոփո-
խութենէն խաբուած, յուսահատ զործաւորի
այդ ապստամբութիւնը՝ մատնեալքի զոհու-
թեան ուրախութիւնը կը կարծէ: . . . Բայց
ի դուր: Դուք սրտեղանդ մէջ կը դադար
կատարութիւնը երկար պիտի չըլլայ: Թէ
զազափարը զեռ ձեզ կ'ընկերանայ, որ օր
մը չէ օր մը, զձեզ նորէն պիտի բռնէ և
լուծին տակ պիտի ծռէ ձեր վիզի ու հոգին:
Եւ օր մը, իբրեք, յանկարծ անիկա դար-
ձեալ զձեզ ուժով մը ձեռք կը ձգէ ու կը
կրկնէ ձեզ հին իշխանութիւնովը: — Ինծի
դարձիք: — Եւ պատասխանէք իրեն. —
Ա՛յ չեմ հաւատար: Ու նա դարձեալ ձեզի
կը պնդէ. — Դեպ ի աշխատանք: Կ'ընէք
իրեն. Ա՛յ չեմ սիրեր զքեզ: Նա ձեզ կը
պատասխանէ. — Դուսն միշտ իմն ես: Եւ
պիտի ուղեիք տակաւին դիմադրել. բայց զի-
մաղութիւնը ձեզի այնքան սուղի կը նստի,
որ հպատակելը նախամեծար կը ճամբիք,
և տեղի կու տաք անգամ մ'ալ այն յու-
սով՝ թէ հնազանդելով նուազ պիտի տառա-
պիք: Թառա՞լ ուրեմն, դատապարտեալդ: Վե-
րադարձի բռնի յոգնութեան, անսիրելի և
փառասիրութիւն չազդող աշխատանքին, ա-
նարգ և անիծեալ կուտին, որ քեզի բաց ի
ամօթ լուրիչ պտուղ պիտի չտայ: Վերադար-
ձիք քամելու ուղեղը և շարժարելու սիրտը,
եթէ ուրիշ բանի համար ալ չէ, գոնէ փու-
թացնելու համար մարտիրոսութեանդ վախ-
ճանը: — Բայց ինչ հրաշք, հազիւ աշխա-
տանքի կը սկսիք, գործը նորէն կը գեղեց-
կանայ ձեր աչքին, հաւասար կը վերածնի,
ուժերը վերստին կը յառնեն, բոլոր մարած
յոյսերը նորէն կը բոցափառուին՝ ուրախու-
թեան և խանդավառութեան փայլատակող
հրդեհով մը:

*

Վերջին օրերուն մէջ, կը շփոթէ մարդ կերպով մը արուեստագիտական խղճի գուհացումը՝ գործին վերջը հասած ըլլալու գուհութեան հետ. այնպէս որ, գրեթէ անկարելի կ'ըլլայ ձեզի մին միւսէն որոշել. ինչ որ սովորաբար պատճառ կ'ըլլայ մէկէ աւելի տխուր յուսախարութիւններու, երբ զրքին վերջին էջերը նորէն կը կարդաք. որոնք փոխանակ ներշնչումէն թելադրուած ըլլալու, ինչպէս ձեզ երեւցած էին զանոնք գրելու ատեն, կը ճանչնաք թէ անպարտաւորով գրուած են. Գեղեցիկ է ձեր գործը. Միջակ է. Վիճակաւ է. Այլ չէք գիտեր. Այլ յստակ չէք հասկնար. Միայն ասոր վրայ վստահ էք թէ քիչ ատենէն պիտի խորտակէք ձեր շղթան, և թէ պիտի վերստանաք հոգւոյ և մարմնոյ ազատութիւնը, և թէ «պիտի մտնէք նորէն» ձեր ընտանիքին և աշխարհին մէջ. և թէ պիտի կարենաք զուարճանալ, քնանալ, ճաշել ու կարգալ, երթալ և գալ ինչպէս բոլոր մարդկային էակները, առանց առջեւիդ տեսնելու և զգալու կոնակնիկ ու կրեւ լու ձեր մէջ անողորճ բռնաւորը՝ զազափարը. Ո՛րքան ասորինք պիտի յիշէք այն լոյսը որ կը լուսաւորէր ձեր սենեակը այն պահուն որ զեղեցիկ վերջ բառը գրեցիք. աղմուկները որ կու գային ձեր ականջին՝ փողոցէն, ընտանի ձայները որ կը հնչէին մօտակայ սենեկին մէջ. Ու քանի անգամներ յիշելով այն կէտը, պիտի զգաք նորէն հաճոյքի սարսուռ որ որով բաժն էք ձեր սիրելիներուն. Ահա սիկ նորէն բողբոլիկն, ձերն սիկ լիմցաւ... — Ձեզ կը թուի թէ ձեր գլխէն երկաթէ շղթանակ մը ինկած ըլլայ. խոր հառաչներ կ'արտարերէք ֆիզիքական բարեկեցութեան զգացումով մը և հեշտակց հոգւոյ մը թարմութիւնով, և ձեր շուրջը կը նայէք ապշած ու ժպտուն, որպէս թէ՛ իրերը երեւոյթին փոխած ըլլային. որպէս թէ՛ օրը աւելի մաքուր և արեւուն լոյսը աւելի վճիռ եղած ըլլար. որպէս թէ՛ ձեզ համար երկրորդ կեանք մը սկսելը և ձեր առջեւ բացուող անհուն ապագայ մը հանգստի՝ պայծառ և առանց

մտմտութիւն. Այսու հանգրձ, ձեր գուհութիւնը բողբոլիկն զուտ չէ. Գիտէք թէ՛ ձեր երիտասարդութենէն ձեզ մնացածին մեծ մաս մը սպրիտը է ձեր գործին մէջ և թաղուի թղթերու այդ լեռան տակ որ առջեւիդ կը բարձրանայ. թէ այս բանտարկութեան միջոցին բաւական ծերացում էք. թէ՛ եթէ երբեք ձեռք զարնէք զարձնալ կարեւոր գործի մը, պիտի յոգնիք և պիտի տառապիք աւելի խիստ կերպով, և առ անգամուանէն աւելի մեծ քայլ մը պիտի ընէք դէպ ի ծերութիւն... :

Լիմցաւ... Ո՛հ ո՛չ, չը լիմցաւ. Գաղափարը մէկդի քաշուեք է. բայց ձեզի դապար մը միայն կու տայ. նը սպասէ կրկին ձեր վրայ տիրանալու համար. Եւ ինքը պիտի ըլլայ վերջին յաղթանակողը. Ձեզ ազատ պիտի չլծողու բողբոլիկն, բայց եթէ երբ մահը գայն ձեր բարձէն հալածէ:

ԵՏՄՈՆՏՈՑ ՑԷ ԱՄԻՉԻԱ

Թրգմ. Ռ. ՊԱՋԱՐՔԻԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԳԻՒՄՆԵՆ ԵՒ ԳԻՒՄՆԵՆ

(Շար. տես էջ 381)

Թովայիւն Գանապարհորդութիւնը.

ՄԻՆՁԵՆ ցարդ՝ Զոռց այդ աշխարհ տիեզերքը բնաւ չէ գաղաթ մարդկանց յանգրդեթիւնը պատճելու և միշտ յաղթական հանգրսանալու. Դարերէ ի վեր՝ մարդկանց առաջին անգամ հոն լատափայտ ձգելէ, ապա հետզհետէ մակոյդներ, նաւակներ, ցոկանաւեր, մարտանաւեր, գաճաճ և վիթխարի շոգնանաւեր՝ անոր գոգը իջեցնելէ ի վեր՝ նա միշտ խրոխտ յուզումով և յամառութեամբ մղած է իր պատերազմը և պատճառած աւաղելի չարիքներ. Անդապար նաւարար արկածներ, մահաչափ պատճառած է, ամենի շոգնանաւեր կըլլած, նաւատորմիդներ խորտակած, նաւաստիներ, ճանապարհորդ-